

Hier ben je veilig

Kristin Harmel bij Boekerij:

*Als we elkaar terugzien
Ik wist het al
Jij kan me helpen
Zolang er sterren aan de hemel staan
Een dichtbij verleden
Het boek van verloren namen
Hier ben je veilig*

Kristin Harmel

Hier ben je veilig

*In een wereld waarin zij geen bestaansrecht meer lijken te hebben,
verbergt een groep Joodse vluchtelingen zich in de wildernis*

ISBN 978-90-225-9430-8

ISBN 978-94-023-1765-7 (e-book)

NUR 302 / 342

Oorspronkelijke titel: *The Forest of Vanishing Stars*

Vertaling: Carolien Metaal

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Omslagbeeld: © Trevillion Images / Shutterstock

Beeld binnenkant omslag: © Shutterstock

Zetwerk: Text & Image, Assen

© 2021 Kristin Harmel

© 2022 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekery bv, Amsterdam

Gepubliceerd in overeenstemming met de auteur en c/o BAROR INTERNATIONAL, INC., Armonk, New York, vs.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Voor Kathy Trocheck (Mary Kay Andrews), Kristy Woodson
Harvey, Patti Callahan Henry, Mary Alice Monroe, Meg Walker,
Shaun Hettinger en alle leden van onze Friends & Fiction-ge-
meenschap. Jullie hebben een somber jaar gevuld met licht, liefde
en vriendschap en ik blijf altijd dankbaar voor alle manieren
waarop jullie mij gered hebben.*

§ 1 §

1922

De oude vrouw stond buiten voor Behaimstrasse 72 te wachten tot het licht binnen uit zou gaan. Aan het balkon van het appartement hing een waterval van karmozijnrode rozen en langs de ijzeren brandtrap groeide klimop, maar de jonge mensen die er woonden – de machtsbeluste Siegfried Jüttner en zijn gereserveerde echtgenote Alwine – waren niet degenen die de planten verzorgden. Dat werd overgelaten aan hun huishoudster, want het koesteren van leven was iets waartoe alleen degenen met een goed hart in staat waren.

De oude vrouw hield de Jüttners nu bijna twee jaar in de gaten en ze wist dingen over hen, dingen die belangrijk waren voor wat ze op het punt stond te ondernemen.

Ze wist namelijk dat Herr Jüttner zich als een van de eerste mannen in Berlijn had aangesloten bij de Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij, een nieuwe politieke beweging die langzaam maar zeker voet aan de grond kreeg in het door oorlog verwoeste land. Ze wist dat zijn belangstelling daarvoor bijna drie jaar eerder was gewekt, toen hij tijdens een vakantie in München een opstandige jongeman genaamd Adolf Hitler een opruiende toespraak had zien houden in de Hofbräukeller. Ze wist dat Herr Jüttner na die speech in twintig minuten terug was gelopen naar

het elegante hotel Vier Jahreszeiten, zijn slapende jonge vrouw had gewekt en de liefde met haar had bedreven, hoewel ze daar in eerste instantie bezwaar tegen had gemaakt, omdat ze had liggen dromen van een jongeman van wie ze ooit had gehouden en die gesneuveld was in de Grote Oorlog.

De oude vrouw wist ook dat het kind dat op die naar herfst geurende avond in Beieren was verwekt – een meisje dat de Jüttners de naam Inge hadden gegeven – aan de binnenkant van haar linkerpols een moedervlek in de vorm van een duif had.

Ze wist tevens dat het meisje de volgende dag, 6 juli 1922, twee jaar zou worden. En ze wist, zo zeker als ze wist dat de klokvormige knopjes van lelietjes-van-dalen en de schemerachtige blaadjes van monnikskap dodelijk waren, dat het meisje niet bij de Jüttners mocht blijven.

Daarom was ze hiernaartoe gekomen.

De oude vrouw, die Jerusza heette, had altijd dingen geweten die anderen niet wisten. Zo had ze het moment aangevoeld waarop Frédéric Chopin in 1849 was gestorven, want ze was wakker geworden uit een diepe slaap omdat de noten van zijn ‘Revolu-tie-etude’ in een agressieve parade door haar hoofd marcheerden. Ze had de aarde voelen trillen bij de geboortes van Marie Curie in 1867 en Albert Einstein in 1879. En op een drukkend hete dag eind juni 1914, twee maanden na haar vierenzeventigste verjaardag, had ze weken voordat het nieuws haar bereikte diep in haar halsslagader gevoeld dat de troonopvolger van de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije geveld was door de kogel van een moordenaar en de fragiele wereldbalans was verstoord. Toen had ze geweten dat er een oorlog dreigde, net zoals ze dat nu wist. Dat zag ze aan de donkere wolken die massaal opdoemden aan de horizon.

Jerusza’s moeder, die zichzelf in 1860 van het leven had beroofd

met een giftig brouwsel, vertelde haar altijd dat het op de hoogte zijn van onmogelijke dingen een gave Gods was, die via de moederlijke lijn van alleen de fortuinlijkste Joodse vrouwen werd doorgegeven. Jerusza, de laatste van een eeuwenoud geslacht, was er bij tijd en wijle van overtuigd dat het juist een vloek was. Hoe dan ook, ze was al haar hele leven belast met het volgen van de stemmen die door de bossen galmden. Het gebladerte fluisterde in de bomen, de bloemen vertelden eeuwenoude verhalen, de rivieren stroomden vol nieuws uit verre oorden. Als je maar goed genoeg luisterde, verklapte de natuur altijd haar geheimen, die, uiteraard, de geheimen van God waren. En nu had God Jerusza hiernaartoe gebracht, naar een mistige Berlijnse straathoek, waar ze verantwoordelijk zou zijn voor de verandering van het lot van een kind en misschien ook van een deel van de wereld.

Jerusza leefde al tweeëntachtig jaar, bijna twee keer zo lang als de doorsnee Duitser. Als mensen naar haar keken – als ze daar überhaupt de moeite voor namen – schrokken ze zichtbaar van haar verschrompelde gelaatstrekken, haar handen die vergroeid waren door het jarenlange harde bestaan. Maar het merendeel van de tijd negeerden vreemden haar simpelweg, net zoals Siegfried en Alwine Jüttner al die honderden keren hadden gedaan wanneer ze haar op straat gepasseerd waren. Haar leeftijd maakte haar vooral onzichtbaar voor degenen die veel waarde hechtten aan uiterlijke schijn en macht. Die gingen ervan uit dat ze nutteloos voor hen was, een verspilling van tijd en moeite. Een vrouw die zo oud was als zij zou immers snel sterven. Maar Jerusza, die vanaf haar geboorte had geleefd van de planten en kruiden op de donkerste plekjes in de diepste bossen, wist dat ze nog bijna twintig jaar zou leven, tot ze 102 was, en dat ze zou sterven op een dinsdag in het voorjaar, net na de laatste dooi van 1942.

De huishoudster van de Jüttners, de bedeesde dochter van een

overleden zeeman, was twee uur eerder naar huis gegaan, en het was even na tien dat de Jüttners uiteindelijk het licht uitdeden. Jerusza zuchtte opgelucht. Duisternis was haar schild; dat was altijd zo geweest. Ze tuurde naar de gesloten ramen en kon achter de zachtgele gordijnen nog net de contouren van het ledikantje in de rechterkamer zien. Ze wist precies waar dat stond, was al vele malen in de kamer geweest bij afwezigheid van de familie. Ze had met haar vingers over de grenen latten van het bedje gestreken en de kracht gevoeld die afstraalde van de rondingen. Hout had uiteraard een geheugen en de eerste keer dat Jerusza het kinderbedje had aangeraakt, was ze bijna overweldigd door een golf warm, wit licht.

Datzelfde licht had haar twee jaar eerder uit het bos hiernaartoe gebracht. Ze had het voor het eerst gezien in juni 1920; het scheen boven de boomtoppen als een persoonlijk Noorderlicht en wenkte haar naar het noorden. Ze had een hartgrondige hekel aan de stad, gruwelde ervan op een plek te zijn die door mensen was gemaakt in plaats van door God, maar ze wist dat ze geen keus had. Haar voeten hadden haar regelrecht naar Behaimstrasse 72 gebracht om er getuige van te zijn dat Frau Jüttner met haar ravenzwarte haar de baby voor het eerst borstvoeding gaf. Jerusza had het kind toen al zien gloeien: een licht in de donkere tijden die niemand zag aankomen.

Ze wilde geen kind, had nooit die wens gehad. Misschien had ze er daarom zo lang over gedaan om in actie te komen. Maar de natuur vergist zich niet en terwijl de lucht boven de twinkellende stad zich vulde met een zwerm zwijgende merels wist ze dat de tijd gekomen was.

Het was simpel om de brandtrap van het moderne gebouw te beklimmen en nóg simpeler om het raam van de Jüttners open te duwen en stilletjes naar binnen te glippen. Het kind was wak-

ker en keek haar zwijgend aan. Haar bijzondere ogen – het ene grijsblauw en het andere bosgroen – glommen in de duisternis. Haar haar was zo zwart als de nacht, haar lippen waren opzienbarend rood als klaprozen.

‘Ikh bin gekimen dir tzu nemen,’ fluisterde Jerusza in het Jiddisch, een taal die het meisje nog niet zou kennen. *Ik ben hier voor jou gekomen.* Tot haar schrik besepte ze dat haar hart bonkte.

Ze verwachtte geen antwoord, maar de lippen van het kind weken uiteen en ze stak haar linkerhand uit; de duifvormige moedervlek glom in de duisternis. Heel zacht zei ze iets; iets wat een ander afgedaan zou hebben als het betekenisloze gebrabbel van een meisje, maar wat voor Jerusza onmiskenbaar was. *‘Dus zent ir,’* zei het meisje in het Jiddisch. *Jij bent het.*

‘Yo, dus bin ikh,’ beaamde Jerusza. Ze pakte het kind – dat geen kik gaf – op, drukte haar tegen de broze rondingen van haar lichaam, klom het raam uit, klauterde de brandtrap af en landde geruisloos op het trottoir.

Tussen de vouwen van Jerusza’s cape keek het kind zwijgend en met haar verschillend gekleurde ogen opengesperd toe hoe Berlijn achter hen verdween en het bos ten noorden daarvan hen volledig verzwolg.

§ 2 §

1928

Het meisje uit Berlijn was acht jaar toen Jerusza haar leerde hoe ze een mens moest doden.

Uiteraard had Jerusza het kind zes jaar eerder meteen een andere naam gegeven zodra ze de knisperende rand van de bossen hadden bereikt. Inge betekende ‘de dochter van een heldhaftige vader’ en dat was een leugen. Het kind was slechts de dochter van het bos zelf.

Bovendien had Jerusza al toen ze het licht boven Berlijn voor het eerst zag, geweten dat het kind Yona genoemd moest worden, wat in het Hebreeuws ‘duif’ betekende. Dat wist ze al voordat ze de moedervlek had gezien die in de loop der jaren niet verbleekt was, maar juist donkerder was geworden; een teken dat dit kind bijzonder was, voor iets groots was voorbestemd.

De juiste naam was van levensbelang en de oude vrouw kon Yona geen andere naam geven dan wat ze was. Uiteraard verwachtte ze andersom hetzelfde: respect voor haar ware identiteit. Jerusza betekende ‘erkende nalatenschap’ – een verwijzing naar de magie die ze van haar eigen geslacht had ontvangen en een eerbetoon aan de erkenning van het bos zelf – en Yona mocht haar alleen maar met die naam aanspreken. ‘Moeder’ betekende iets anders, iets wat Jerusza nooit zou zijn, nooit wilde zijn.

‘Er zijn honderden manieren om een mens te doden,’ zei Jerusza tegen het meisje op een namiddag in juli, kort na de achtste verjaardag van het kind. ‘En die moet je allemaal kennen.’

Yona keek op. Ze was een piepklein winterkoninkje uit een stuk hout aan het snijden: een recente gewoonte om zichzelf van gezelschap te voorzien. Jerusza begreep daar niets van, want zij verkoos eenzaamheid boven alles, maar het leek niet veel kwaad te kunnen. Yona’s haar, dat de kleur van de donkerste sterreloze nacht had, golfde langs vogelachtige schouders over haar rug. Haar ogen – peilloos diep en verontrustend – waren wazig van ontsteltenis. De zon stond laag aan de hemel en haar schaduw strekte zich helemaal tot aan de rand van de open plek achter haar uit, alsof hij probeerde te ontsnappen tussen de bomen. ‘Maar je hebt me altijd geleerd dat het leven kostbaar is, Gods geschenk aan de mensheid, dat het beschermd moet worden,’ zei het meisje.

‘Ja. Maar het belangrijkste leven dat je moet beschermen is dat van jezelf.’ Jerusza strekte haar hand en legde de zijkant tegen haar luchtpijp. ‘Als iemand het op je voorzien heeft, kan een harde klap hier fataal zijn, mits die op de juiste wijze wordt uitgevoerd.’

Yona knipperde met haar ogen. Haar lange wimpers raakten haar wangen, die altijd buitengewoon bleek waren, hoewel de zon er meedogenloos op brandde. Met trillende handen zette ze het winterkoninkje naast zich op de grond. ‘Maar wie zou het op mij voorzien hebben?’

Jerusza staaarde het kind vol afgrijzen aan. Ondanks al haar wijze lessen zat het meisje met haar hoofd in de wolken. ‘Domoor!’ zei ze bits. Het meisje kromp ineen. Maar het was goed dat ze bang was: er stonden verschrikkelijke dingen te gebeuren. ‘Zoals gebruikelijk stel je de verkeerde vraag. Er komt een dag dat je blij bent met wat ik je heb geleerd.’

Dat was geen antwoord, maar het meisje wilde haar niet boos maken. Jerusza was zo sterk als een gems, zo slim als een bonte kraai en rancuneus als een ekster. Ze was nu bijna negen decennia op aarde en ze wist dat het meisje bang was voor haar ouderdom en wijsheid. Jerusza vond dat prima: het moest het kind duidelijk zijn dat Jerusza geen moeder was. Ze was een lerares, meer niet.

‘Maar ik weet niet of ik wel iemand kan doden, Jerusza,’ zei Yona uiteindelijk met een klein stemmetje. ‘Hoe kan ik dan nog met mezelf leven?’

Jerusza snoof. Het was niet te geloven dat het meisje nog steeds zo naïef kon zijn. ‘Ik heb vier mannen en een vrouw gedood, kind. En ik kan prima met mezelf leven.’

Yona’s ogen werden groot, maar ze sprak pas weer toen het licht aan de hemel was verdwenen en de lessen van de dag erop zaten. ‘Wie heb je gedood, Jerusza?’ fluisterde ze in het donker toen ze op hun rug op de bosgrond lagen onder een dak van sparrenschors dat ze de week ervoor pas gemaakt hadden. Ze verplaatsten zich om de een of twee maanden en bouwden dan een nieuwe hut van wat het bos hun schonk. Als er geen regen dreigde, lieten ze altijd een kier open in hun haastig gehakte dak van schors om de sterren te kunnen zien. Vanavond was de lucht helder en kon Jerusza de Kleine Beer, de Grote Beer en Draco, de draak, langs de hemel zien kruipen. Het leven veranderde voortdurend, maar de sterren waren altijd hetzelfde.

‘Een boer, twee soldaten, een hoefsmid en de vrouw die mijn vader vermoord heeft,’ antwoordde Jerusza zonder Yona aan te kijken. ‘Die zouden mij stuk voor stuk zelf ook gedood hebben als ik ze de kans had gegeven. Je moet iemand nooit die gelegenheid bieden, Yona. Je bent er geweest als je die les vergeet. En ga nu slapen.’

Tegen de tijd dat het weer vollemaan was, wist Yona dat een

harde trap net rechts van de onderkant van de ruggengraat een nier kon beschadigen. Met een horizontale klap van de zijkant van de hand op de brug van de neus versplinterde je de botten van het gezicht diep de schedel in, waardoor een hersenbloeding kon ontstaan. Als iemand op de grond lag, kon een harde trap tegen de slaap een leven vlug beëindigen. Met een snelle nekklem achter een zittend persoon, gecombineerd met een scherpe ruk naar achteren, kon je een nek breken. Als je een mes langs de slagader van de pols tot aan de binnenkant van de elleboog haalde, bloedde iemand in een paar minuten leeg.

Maar het universum draaide om evenwicht en dus leerde Jerusza het meisje voor elke manier om te doden ook een remedie aan. Bosbessen konden de bloedsomloop naar een haperend hart herstellen of een afstervende nier reanimeren. Als je wild kattenkruid tot een pasta wreef, kon je daarmee een bloeding stelpen. Met kliswortel kon je gif uit de bloedsomloop halen. Fijngestampte vlierbessen konden een dodelijke koorts temperen.

Leven en dood. Dood en leven. Twee dingen die weinig voorstelden, want uiteindelijk overleefde de ziel het lichaam en werd één met een oneindige God. Maar dat begreep Yona niet. Nog niet. Ze wist nog niet dat ze geboren was om de wereld te herstellen, in het belang van *tikkun olam*, en dat elke mitswa waartoe zij werd opgeroepen een goddelijke vonkenregen zou veroorzaken.

Kon het bos maar voorzien in al hun behoeften... Maar naarmate het meisje groter werd, had ze kleding nodig, en melk om haar botten te verstevigen, schoenen zodat haar voeten niet werden opgehaald door de bosbodem in de zomer of bevroren in de winter. Toen Yona nog klein was, liet Jerusza haar soms een etmaal alleen in het bos achter. Met verhalen over weerwolven die

kleine meisjes opaten zorgde ze dan dat het meisje niet van haar veilige plek week, terwijl zij zich in nabijgelegen dorpen waagde om dingen die ze nodig hadden te pakken. Maar toen het meisje meer vragen begon te stellen, kon ze niet anders dan haar meenemen, haar de gevaren van de buitenwereld tonen en haar bijbrengen dat niemand te vertrouwen was.

Dus zo nam Jerusza het kind op een koude winteravond in 1931, toen sneeuw uit een zwarte hemel neerdaalde, mee naar de stad Grajewo in Noordoost-Polen. En hoewel Jerusza haar expliciet had opgedragen stil te zijn, kon de opgewonden Yona haar mond gewoon niet houden. Terwijl ze in de duisternis naar een boerderij slopen, bestookte het meisje haar met vragen. Waar is dat dak van gemaakt? Waarom slapen de paarden in een schuur en niet in de wei? Hoe hebben ze deze wegen gemaakt? Wat is dat op die vlag?

Uiteindelijk viel Jerusza naar haar uit. ‘Hou op, kind! Er is hier niets voor jou, alleen maar wanhoop en gevaar! Verlangen naar een bestaan dat je niet kent, is als staren in de zon: je onnozelheid wordt je fataal.’

Yona hield van schrik een tijdje haar mond dicht, maar nadat Jerusza door de achterdeur het huis was binnengeglipt en even later weer verscheen met een paar stevige schoenen, een broek en een wollen jas waar Yona in ieder geval een paar winters mee vooruit kon, weigerde ze de oude vrouw te volgen toen die haar wenkte.

‘Wat nu weer?’ vroeg Jerusza geërgerd.

‘Wat zijn zij aan het doen?’ Yona wees naar het raam van de boerderij, waarachter een gezin rond de tafel zat. Het was de eerste avond van Chanoeka en dit gezin was joods. Daarom had Jerusza dit huis ook uitgekozen; ze wist dat ze bezig zouden zijn als zij hun spullen meenam. Nu stond de vader van het gezin op. Zijn

gezicht werd verlicht door de brandende kaars in de familiemenora. Hoewel ze hem niet konden horen, was het duidelijk dat hij met gesloten ogen aan het zingen was. De uitdrukking op Yona's gezicht beviel Jerusza helemaal niet; ze bekeek het tafereel met verlangen en fascinatie, en dat soort gevoelens leidde alleen maar tot verkeerde vluchtplannen.

‘Stom gedoe,’ zei ze. ‘Niets voor jou. Kom mee.’

Maar Yona was niet overtuigd. ‘Ze zien er gelukkig uit. Vieren ze Chanoeka?’

Natuurlijk wist het meisje al dat dat zo was. Jerusza sneed elk jaar een menora uit hout, simpelweg omdat haar moeder dat jaren eerder had bevolen. Chanoeka behoorde niet tot de belangrijkste joodse feestdagen, maar werd wel gevierd ter ere van overleving, en dat was iets wat iemand die in het bos leefde kon respecteren. Toch gedroeg het meisje zich onnozel. Jerusza kneep haar ogen tot spleetjes. ‘Ze herhalen woorden die waarschijnlijk alle betekenis voor hen verloren hebben, Yona. Herhaling is voor mensen die niet zelf na willen denken, mensen die geen verbeelding hebben. Hoe kun je God nou vinden met dingen die er domweg in gestampt zijn?’

Ze keken nog even zonder iets te zeggen naar het gezin. ‘Maar als ze die herhaling nou gewoon fijn vinden?’ vroeg Yona uiteindelijk met een klein stemmetje. ‘Als dat herhalen iets magisch heeft voor ze?’

‘Hoe kan herhaling in hemelsnaam magisch zijn?’ Ze moesten nog wat kannen melk uit de schuur halen en Jerusza verloor haar geduld.

‘Nou, God zorgt er toch voor dat dezelfde bomen elk jaar weer tot leven komen?’ zei Yona langzaam. ‘Hij laat dezelfde seizoenen komen en gaan, dezelfde bloemen bloeien, dezelfde vogels fluiten. En dat heeft toch ook iets magisch?’

Jerusza was met stomheid geslagen. Het meisje was haar nog nooit te slim af geweest. ‘Twijfel nooit aan mij,’ snauwde ze uiteindelijk. ‘En nu houd je je mond en ga je mee.’

Het was onvermijdelijk dat Yona zich dingen zou gaan afvragen over de wereld buiten de bossen. Jerusza had altijd geweten dat die tijd zou komen en nu was het haar zware taak om ervoor te zorgen dat ze dat met de gepaste angst zou gaan doen.

Jerusza had Yona van meet af aan alle talen geleerd en het kind sprak nu vloeiend Jiddisch, Pools, Wit-Russisch, Russisch en Duits, evenals een beetje Frans en Engels. *Je moet de taal van je vijanden kennen*, had ze het meisje altijd bijgebracht. De angst die ze in Yona’s ogen zag, schonk haar voldoening.

Maar Yona moest nog meer leren en dus begon Jerusza tijdens hun strooptochten in dorpen en steden ook boeken te stelen. Ze leerde het kind lezen, de wetten van de natuur en rekenen. Ze stond erop dat Yona de Thora en de Talmoeed kende, maar ze nam ook de Bijbel en zelfs de Koran voor haar mee, want God was overal en de zoektocht naar Hem was eindeloos. Jerusza was er heel haar leven druk mee geweest. Bovendien had dat haar in de zomer van 1922 naar die donkere straathoek in Berlijn gebracht, waar ze gedwongen was geweest dit kind, dat zo’n nagel aan haar doodskist was geworden, te stelen.

En hoewel Yona haar vaker wel dan niet irriteerde, moest zelfs Jerusza toegeven dat het meisje schrandere, gevoeliger en intuïtief was. Ze verzwoeg de boeken als koel water en luisterde aandachtig als Jerusza zich verwaardigde haar geheimen te onthullen. Tegen de tijd dat Yona veertien was, wist ze meer van de wereld dan de meeste universiteitsstudenten. Belangrijker nog: ze kende de mysteries van het bos, alle manieren om te overleven.

Terwijl de ogen van het meisje zich openden voor de wereld, stond Jerusza erop dat ze zich aan twee dingen hield. Ten eerste

moest Yona haar altijd gehoorzamen. En ten tweede diende ze zich altijd verborgen te houden in het bos, weg van degenen die haar kwaad konden doen.

Soms vroeg Yona waarom. Wie zou haar nou iets willen aandoen? En wat dan?

Maar Jerusza gaf nooit antwoord, want eerlijk gezegd wist ze dat niet zeker. Ze wist alleen dat ze in de vroege uurtjes van 6 juli 1922, toen ze zich met het tweejarige kind het bos in haastte, een heldere stem uit de hemel had gehoord. *Op een dag, had die stem gezegd, zal haar verleden terugkeren en de loop van vele levens veranderen – en misschien zelfs ten koste gaan van dat van haar. De enige veilige plek is het bos.*

Het was dezelfde stem die haar had opgedragen het meisje überhaupt weg te halen, de stem die altijd in de bomen tegen Jerusza fluisterde. Het grootste deel van haar leven had ze gedacht dat die stem van God was. Maar nu, in de herfst van haar leven, wist ze dat niet zeker meer. Stel dat de stem in haar hoofd alleen van haar was? Of de erfenis van haar moeders waanzin, eerder een vlaag van verstandsverbijstering dan een hogere roeping?

Maar telkens als die vragen opborrelden, duwde Jerusza ze weg. De stem van boven had gesproken en wie wist welk lot haar wachtte als ze daar niet naar luisterde.

§ 3 §

Pas twee jaar later en honderdvijftig kilometer zuidelijker durfde Yona eindelijk een keer tegen Jerusza in te gaan.

Tegen die tijd waren ze diep in het Woud van Białowieża, en hoewel de herfst op het punt stond over te gaan in de winter, was de grond nog steeds bezaaid met paddenstoelen, werden de dagen onderbroken door hamerende spechten en sjokkende elanden, en werd de stilte van de nacht verbroken door het gehuil van rondzwerfende roedels wolven. Het was een magische plek en Yona, die erg van vogels was gaan houden, had moeite zich te concentreren met al die over haar hoofd zwevende ooievaars en gestreepte woudapen. Ze fantaseerde erover dat ze zelf het lucht-ruim koos en mijlenver kon kijken, over het vermogen beschikte om hier gewoon weg te vliegen en waar dan ook naartoe te gaan. Maar dat was een droom.

Het was een dag eind oktober, de lucht was snijdend koud en Yona was eikels aan het verzamelen in een grote mand. Ze moesten een voorraad opbouwen voor de lange winter die voor hen lag. Het grootste deel ervan zouden ze weken, spoelen en koken, vervolgens drogen en tot meel vermalen, maar ze wilden er ook wat roosteren in honing uit de bijenkorven die Jerusza zo goed kon vinden in holle bomen. Opeens werd ze zo afgeleid door de

schelle fluittonen van een zeldzame waterrietzanger boven haar hoofd dat ze even niet oplette. De man stond slechts honderd meter bij haar vandaan toen ze hem zag en ze trok zich geschrokken terug tussen de wilgen.

Hij had haar niet gezien, niet horen bewegen. Yona was eraan gewend geraakt mee te ruisen met de bomen, haar bewegingen vloeiden mee met de wind. Instinctief schoot haar hand naar het mes dat altijd om haar enkel gebonden zat en dat ze elke week moest slijpen van Jerusza, gewoon voor de zekerheid. Met bonkend hart tuurde ze tussen de takken door.

De man was niet zo oud als ze in eerste instantie had gedacht. Sterker nog, hij was misschien een jaar of twee ouder dan zij. Zijn haar was net zo witblond als het hare zwart was en zijn huid gebruind als rundleer. Hij had brede schouders en bewoog zich zo zelfverzekerd dat ze wist dat hij het bos kende.

Maar waar kwam hij vandaan? Jerusza en zij zaten hier nu drie weken en ze hadden geen enkel teken van menselijk leven gezien. Woonde hij ook tussen de bomen? Haar hart bonkte hevig toen ze heel even de mogelijkheid van een verwante geest overwoog. De pijn die dat in haar borst veroorzaakte, was een symfonie van verlangen, eenzaamheid en angst, en maakte haar roekeloos. Langzaam, voordat ze er grondig over na had kunnen denken, haalde ze haar hand van het mes, kwam overeind, verliet haar schuilplaats en zei: 'Hallo.'

Hij draaide zich niet om en ze beseftte dat ze het niet hardop had gezegd, hoewel haar lippen het woord in de lucht hadden geschetst. De tweede keer ademde ze eerst diep in en toen ze de begroeting herhaalde, kwam die er te schril uit.

De jongeman draaide zich met een ruk om en staarde haar aan. 'Hallo,' zei hij na een paar tellen. Hij had een zware stem en zijn ogen waren groot van nieuwsgierigheid. Ze vroeg zich af wat hij

zag. Door de incidentele terloopse blik op haar spiegelbeeld in kabbelende beken wist ze dat haar ogen – die elk een andere kleur hadden – groot waren voor haar gezicht en dat ze een lange neus, hoge jukbeenderen en lippen als een rozenknopje had. Haar huid was onmogelijk wit, hoewel ze haar leven buiten doorbracht, en haar haar vormde een gordijn van zwarte rook dat tot aan haar middel kwam. Sinds haar zestiende verjaardag in juli was ze gegroeid als onkruid en haar benen waren nu lang en slungelig als de poten van een reekalf. Voor het eerst van haar leven was ze zich bewust van haar lichaam. Tot nu toe had ze dat louter als nuttig beschouwd.

Hij leek te wachten tot zij iets zei en dus kuchte ze om haar verstikte keel te ontspannen en bracht met moeite het eerste uit wat ze kon bedenken. ‘Wat doe je hier?’

Hij trok zijn wenkbrauwen op – die waren zo blond dat ze bijna onzichtbaar waren – en schoot in de lach. ‘Hetzelfde als jij, vermoed ik. Eten verzamelen voor de winter.’

Ze had oneindig veel vragen. Waar kwam hij vandaan? Waar ging hij naartoe? Hoe was de wereld buiten het bos? Maar die vochten allemaal om ruimte in haar hoofd en het enige wat eruit kwam was: ‘Ik heb je niet eerder gezien.’

Weer moest hij lachen en ze besepte dat ze het mooi vond klinken. Heel anders dan de lach van Jerusza, die rasperig en uiterst zelfvoldaan klonk. Yona kon Jerusza op geen enkele manier choqueren, maar nu snapte ze dat er macht en misschien zelfs wel vreugde school in iemand verrassen.

‘Ik jou ook niet,’ zei de jonge man. Hij zette een stap naar haar toe en instinctief wankelde ze achteruit. Hij bleef meteen staan en stak zijn handen op. ‘Sorry. Ik wilde je niet laten schrikken.’

Ze forceerde een glimlach. ‘O, dat heb je ook niet gedaan.’ De leugen veroorzaakte een zoute smaak in haar mond.

Er viel een korte stilte, waarin hij haar opnam. ‘Woon jij hier in de buurt?’

‘Ja.’ Meteen paste ze dat antwoord aan. ‘Eh... nee.’ Ze voelde haar wangen warm worden.

De jonge man keek haar onderzoekend aan. ‘Oké. Nou ja, ik woon in Hajnówka.’

‘Aha.’ Yona had geen idee wat dat betekende.

‘Aan de rand van het bos,’ verduidelijkte hij. ‘Ongeveer een dag lopen van hier.’

‘Natuurlijk.’ Ook het veinzen van kennis die ze niet bezat smaakte als een leugen. Jerusza had haar alle landen van de wereld laten leren, ze kon Brazilië, Nepal en de deelstaat Tripura aanwijzen op een kaart en in haar dromen steeg ze soms op als een vogel en zweefde ver, ver weg naar een ander land. Ze wist echter weinig van de plaatsen aan de rand van het bos en ze vermoedde dat dat ook Jerusza’s bedoeling was. Kennis was verleiding, en Jerusza’s weigering haar kaarten van de omgeving te laten zien, was een manier om te voorkomen dat Yona een concrete plek had om naartoe te gaan.

‘En jij?’ vroeg de jongen. ‘Waar woon jij?’

‘Wij...’ Ze hield abrupt haar mond. Bijna had ze gezegd dat ze in het bos woonde, maar had Jerusza haar niet opgedragen dat aan niemand te vertellen? Dat er dan misschien mensen kwamen die haar iets aan wilden doen? Ze dacht niet dat deze jonge man daartoe in staat was, maar ze moest voorzichtig zijn. ‘Ik kom uit Berlijn.’

Ze wist niet waarom ze dat gezegd had. Jerusza had nooit iets anders gezegd dan dat Yona uit de bossen kwam. Maar ’s nachts droomde Yona soms van een stad, een houten bed, pluizige dekens, ouders die van haar hielden en melk die anders smaakte dan het goedje dat Jerusza soms uit ronddwalende geiten haalde.

Het woord – Berlijn – smaakte echter niet zout en Yona vroeg zich af of het op de een of andere manier waar kon zijn.

‘Berlijn?’ De wenkbrauwen van de jongen schoten omhoog. ‘Maar dat ligt een kilometer of zes-, zeventhonderd ten oosten van hier.’

Beschaamd haalde Yona haar schouders op. Natuurlijk wist zij dat zelf ook wel. Waarom had ze Berlijn genoemd? Dat was een andere wereld, een plek die ze alleen in haar verbeelding kon zien en waar Jerusza haar nooit mee naartoe zou nemen. Het was stom geweest om dat te zeggen. ‘Dat weet ik,’ mompelde ze.

Het voorhoofd van de jongen rimpelde van twijfel. ‘Nou, misschien zie ik je nog wel een keer.’

Yona wist dat ze hem kwijtraakte, dat hij op het punt stond te vertrekken, en opeens wilde ze hem wanhopig graag hier houden. ‘Wie ben je? Ik bedoel: hoe heet je?’

Hij lachte weer, maar dit keer slechts vaag. Zijn voorhoofd straalde nog steeds wantrouwen uit. ‘Marcin. En jij?’

‘Yona.’

‘Yona.’ Hij leek haar naam behoedzaam uit te spreken. Het klonk mooi. ‘Nou, Yona, morgen ben ik hier weer. Mijn vader en ik kamperen hier vlakbij.’

‘Oké.’ En omdat ze niet wist wat ze nog meer moest zeggen, liep Yona langzaam achteruit en versmolt met het bos, tot ze de jongen helemaal niet meer kon zien. Toen draaide ze zich om en zette het op een rennen. Het kostte haar een uur om weer terug te lopen en de richting in te slaan van de hut die ze met Jerusza deelde, want hoewel ze geïntrigeerd was door Marcin wilde ze er zeker van zijn dat hij haar niet volgde.

Die avond moest Yona, tijdens een maaltijd van zoete honingzwammen met wilde knoflook, op haar tong bijten. Ze wist dat ze meteen zouden verkassen als ze over de jonge man vertelde.